

Bakgrund

I vår pedagogikkurs ”Skolan, samhället och individen” möter vi olika teorier om människans utveckling och inläring. Jag tänker tillämpa några av dessa teorier på elevens lära-sig-situation i skolan och se om det kan ge några intressanta slutsatser.

Problem/frågeställning och teoretisk utgångspunkt

Mina frågeställningar är följande:

- a) Visa vilka konsekvenser Freuds psykoanalytiska teori skulle kunna ha på skolmiljön?
- b) Visa vilka konsekvenser Skinners betendepsykologiska teori skulle kunna ha på skolmiljön?
- c) Visa vilka konsekvenser Piagets teori om intelligensen skulle kunna ha på skolmiljön?

Skolmiljön för den enskilde eleven, dvs den pedagogiska lära-sig-situation som eleven möter i skolan består, menar jag, av fem grundelement eller påverkansfaktorer:

- skolans lokaler, möblemang och utrustning (*kunskapsrummet*),
- skolans lärare och vuxendomenen (*vägvisarna*),
- skolans övriga elever (*elevkamraterna*),
- skolans kultur (präglad av skolans normsystem utifrån samhällets krav och utifrån de vuxnas uppträdande gentemot varandra och gentemot eleverna och elevernas uppträdande gentemot varandra och gentemot lärare och vuxna) (*kunskapskulturen*) och
- skolans övriga pedagogiska resurser (läroböcker, datorer, bibliotek, undervisningsmateriel, studiebesök etc) (*kunskapsdörrarna*).

Jag kommer alltså att bedöma respektive teoris konsekvenser för skolmiljön med avseende på följande parametrar:

- *Kunskapsrummet*
 - *Vägvisarna*
 - *Elevkamraterna*
 - *Kunskapskulturen*
- *Kunskapsdörrarna*

Med en knorr kan vi formulera problemställningen sålunda:

Vilka ideala KVEKK-profiler ur inläringssynpunkt genererar Freuds, Skinners resp. Piagets teoretiska modeller?

En intressant följdfråga är då: Hur ser en typisk KVEKK-profil ut i dagens skola? Ger ovanstående analys meningsfulla idéer för utveckling av dagens skolmiljö?

Syfte

Jag tror att de konsekvenser för pedagogiken i skolan, som olika utvecklingspsykologiska teorier kan medföra, innehåller delar av en "optimal" lära-sig-situation för barn och ungdom. Jag tror att min analys kan ge idéer för ett sunt pedagogiskt beteende baserat på mångfald.

Metod

Detta arbete är en litteraturstudie.

Litteraturgenomgång

a) Freud

Beskrivning av teori

Enligt Freud (Jerlang et al, 1988) styrs människans personlighet av tre principer : DETET, JAGET och ÖVERJAGET. DETET och ÖVERJAGET styrs huvudsakligen av undermedvetna processer. JAGET styrs av *realitetsprincipen* och representerar individens medvetna sida som kan artikuleras i förnuft och vilja. DETET styrs av *lustprincipen* och representerar undermedvetna behov, drifter och impulser. ÖVERJAGET styrs av *etiska principer* och representerar en internalisering av omgivningens kulturella normer, ideal, värderingar och regler.

Resonemang

Uppgiften för den enskilde elevens JAG är att orientera sig, finna sig tillrätta och utvecklas i skolmiljön. Skolans uppgift är att förverkliga ett samhällsuppdrag vars allmänna riktlinjer och mål ges av läroplan och kursplaner. Det gäller då att skapa en sådan miljö att DETET och ÖVERJAGET hos den enskilde eleven i möjligaste mån stödjer den läroprocess som JAGET ställs inför.

För att få ÖVERJAGET att stödja processen måste alla elever utbildas och göras medvetna om skolans etiska principer. Hur man umgås, vilka mål, normer, värderingar etc. som ligger till grund för läroplanen och arbetet i skolan. Eleverna första grundkurs på skolan är alltså att förstå läroplanens intentioner och mål! Det är då viktigt att *kunskapskulturen* på skolan präglas av dessa intentioner. Det är bortkastad tid att undervisa om något som skolan själv inte följer!

Antag att vi nu har utbildat våra elever och att vi har skapat en *kunskapskultur* som är i samklang med vår läroplan. Då har vi ÖVERJAGET på vår sida. Nu gäller det bara att få DETET och JAGET att samverka mot skolans mål.

Det gäller då enligt Freuds teori att skapa en lära-sig-situation som präglas av en mångfald av *lust* och en mångfald av *realiteter* för att attrahera och stimulera en mångfald av DETET resp. JAGET inneboende hos varje elev på skolan.

Hos DETET måste vi försöka skapa lära-sig-behov och lära-sig-impulser. De viktigaste faktorerna är otvivelaktigt människorna i DETETs och JAGETs närmiljö. DETET och JAGET måste således i möjligaste mån få välja sina *elevkamrater* men framförallt sina *vägvisare* utifrån sina undermedvetna behov och sina medvetna preferenser. Den relation mellan människor som brukar kallas för personkemi motsvaras i Freuds terminologi av DETETs undermedvetna influens på JAGET och JAGETs medvetna ställningstaganden. Dålig

personkemi är en reaktion som blir medveten för JAGET, varför vi lätt (i teorin) bör kunna separera olämpliga kombinationer av elev - *vägvisare*. Detta anser jag vara en viktig pedagogisk slutsats av Freuds psykoanalytiska teori. Att den självklart också stöds av sunt förnuft gör den inte mindre viktig.

För att skapa en trygg och harmonisk människa, redo att lära sig nya saker..., gäller det således att skapa betingelser för DETET och ÖVERJAGET som stödjer det medvetna JAGETs agerande. Det ger en fokusering på *kunskapskulturen*, *elevkamraterna* och *vägvisarna*. Men ett stöd för DETET och ÖVERJAGET är också ett stöd för JAGET. För det medvetna JAGETs framgång i studierna krävs kompetenta och inspirerande *vägvisare* och en mångfald av *kunskapsdörrar* som även kan trigga DETET till lära-sig-behov!

b) Skinner

Beskrivning av teori

Enligt Skinner (Jerlang et al, 1988) är beteende hos en person all aktivitet, som kan observeras. Vår aktivitet, vårt samspel med omgivningen är orsaken till att vi utvecklar oss. Utveckling är enligt Skinner inlärning. Läroprocessen kan ske genom betingning, operant betingning och genom ”trial-and-error” (”försök-och fel-metoden”). Operant betingning innebär en sekvens **Stimulus** → **Reaktion** → **Konsekvens**. Konsekvensen kan vara en positiv eller negativ förstärkning. Skinner förordar positiva förstärkningar. Med den operanta betingningen kan vi då få ett stimulus att förknippas med ett godtyckligt antal positiva förstärkningar om individens reaktion är den rätta eller önskvärda. Enligt Skinner är det i princip ”möjligt att tillrättalägga omgivningen så, att man kan planera den mänskliga utvecklingen, styra den och därmed uppnå önskade mål” (Op.cit. sid 168). Vid komplicerad inlärning måste S→R→K-processen delas upp i enskilda handlingar som förstärks var för sig, för att slutligen kopplas samman till en helhet. Konsekvenserna/förstärkningarna kan utformas på olika sätt med avseende på innehåll och tid. Det är intressant att notera att en oregelbunden förstärkning är den mest effektiva.

Det oförutsägbara utövar en oemotståndlig lockelse på människans nyfikenhet som skapare av motivation och intresse!

Resonemang

Skinners teoretiska modell med operant betingning ger obegränsade möjligheter att skapa en skolmiljö med en KVEKK-profil som leder alla elever till de mål skolan och samhället ställer upp. Problemet är hur och om det kan realiseras praktiskt. Troligt är att det ställer krav på olika *kunskapsrum* anpassat till olika elevers olika utgångspunkter. Här har *vägvisarna* en central roll. ”...lärarna ordnar särskilda förstärkningsbetingelser, som påskyndar inlärningen och uppkomsten av ett beteende, som annars bara kan förvärfvas långsamt, eller som kanske aldrig uppstår” (Op.cit. sid 171). *Elevkamraternas* och *kunskapskulturens* roll i inlärningen blir mera av passiv bakgrund men dessa faktorer får naturligtvis inte störa uppbyggnaden av förstärkningsbetingelserna för de enskilda eleverna. Däremot spelar *kunskapsdörrarna* en central roll i Skinners modell. Det är förvisso utformningen av en mångfald *kunskapsdörrar* som blir avgörande för *vägvisarens* framgång med den operanta betingningen.

Skinners modell för inlärning lägger stor vikt på *vägvisarnas* kompetens och kräver tillgång till en mångfald av framförallt *kunskapsdörrar*, dvs pedagogiska hjälpmedel, men även

tillgång till flera *kunskapsrum* för att kunna realisera relevanta inläringssituationer anpassade efter olika elevers utgångspunkter.

c) Piaget

Beskrivning av teori

Enligt Piaget (Jerlang et al, 1988) styrs den mänskliga utvecklingen av fyra drivkrafter. Den viktigaste är den mänskliga självregleringen, en adaptationsprocess som innebär ett sökande efter jämvikt med omgivningen, en aktiv anpassning till omgivningen. De tre andra drivkrafterna som är väsentliga för utveckling är mognaden, handlingar & erfarenheter och det sociala samspelet. Mognaden har särskilt att göra med nervsystemets utveckling på så sätt att vissa möjligheter inte står öppna innan människan fysiologiskt är ”färdigutvecklad”. Mognadens betydelse är störst under barn- och ungdomsåren fram till ca 15-års åldern.

Utveckling är för Piaget ett aktivt handlande. Inläring är meningsfulla aktiviteter som utvecklar förståelse och färdigheter genom aktivt handlande. Inläringen manifesterar sig bl a som en tillväxt i den kognitiva strukturen, förståndet eller intelligensen. Inlärningsprocesserna är av två typer. En operativt, assimilerande utgående från individens befintliga beteende och tankesätt och en figurativt, ackommoderande innebärande ett tillskott av nya eller omstrukturerade beteende- och tankesätt. När nya erfarenheter i växelverkan med omgivningen ger en jämvikt mellan dessa båda processer uppstår, menar Piaget, nya scheman, kognitiva mönster (beteendesätt), i människans förståndsutveckling. Dessa generaliseras, konsolideras (förstärks), differentieras och slutligen kan scheman förenas. Vid en stabiliserad anpassning kan då en ny kognitiv struktur (ett nytt tankesätt) bildas en inläringströskel har passerats! För att individen skall kunna passera en sådan inläringströskel och nå jämvikt i adaptationsprocessen och uppnå en kvalitativ förändring i sättet att förstå får inte individen hindras att handla aktivt och självständigt göra erfarenheter.

Den kognitiva strukturen är ett resultat av individens samlade kunskaper, erfarenheter och tankesätt. Den ändras av nya erfarenheter genom den ovan beskrivna adaptationsprocessen, den mänskliga självregleringen vid växelverkan med omgivningen.

Enligt Piaget är känslorna ”drivkraften bakom förståndet, och ger handlingarna energi och värde” (Op.cit. sid 206). Förståndsutvecklingen ser Piaget som en dynamisk process som måste utgå från individens egen kraft och handlingförmåga och egna erfarenheter. Därför blir en undervisning som utgår från individens intresse och motivation mycket effektivare än en mer formell undervisning som inte kan frammana individens aktiva handlande!

Resonemang

Piagets teorier om utveckling innefattar, som ovanstående beskrivning visar, i stort sett alla delar i den omgivning som individen växelverkar med. Det är inte konstigt mot bakgrund av att han har strävat efter en helhetsbeskrivning av den mänskliga förståndsutvecklingen (Op.cit. sid 199). En ideal skolmiljö som bygger på Piagets teorier skulle då få följande konsekvenser för skolmiljön.

Kunskapsrummet skulle kunna anpassas för eget, individuellt handlande (utan att störa andra), men även ge stort utrymme för grupparbete, eftersom det sociala samspelet är en väsentlig drivkraft i den individuella utvecklingen. *Vägvisarna* skulle vara vidsynta och inse att flera

”Konsekvenser av Freuds, Skinners resp. Piagets teorier på skolmiljön”

Rapport nr 1 (paper #1) av Rolf Lövgren, PPU-40(gy) vid inst. för pedagogik vid Lärarhögskolan i Stockholm läsåret 1996/97

vägar kan leda till kunskap och förståelse. *Vägvisarna* skulle hjälpa eleven att hitta *kunskapsdörrar* som bygger på elevens intresse och motivation och som ger utrymme för eget aktivt handlande! *Elevkamraterna* skulle vara viktiga dels för det sociala samspelet och utvecklingen av den sociala kompetensen och dels som bollplank, medhjälpare och ”medforskare” i grupparbetet för den individuella kunskapsutvecklingen i skolan och forcerandet av inläringströsklar! *Kunskapskulturen* skulle vara viktig därför att den bildar basen för det sociala samspelet i skolan och är en förutsättning för en skolorganisation baserad på flexibilitet och engagemang för elevernas **och vägvisarnas** kognitiva utveckling, en personalstyrka redo och intresserade av nya erfarenheter för kognitiv utveckling.

Några generella kommentarer

Det finns många generella fenomen i samhället som kan belysas och ”förklaras” med utgångspunkt från dessa forskares teorier. Jag ger här några omedelbara reflektioner.

Från Skinner:

- teorin om operant betingning är den modell som används i samhället och inom kapitalismen i synnerhet för att få produkter tillverkade och tjänster utförda! Många utför i själva verket arbeten de aldrig skulle göra av eget intresse utan bara för den positiva förstärkningens skull — lönen! — som de behöver för att överleva i samhällets sociala samspel. Självklart är det viktigt för den individuella motivationen för utbildning betydelsefullt vilka ”belöningar” studierna kan ge i form av lön, intressanta arbetsuppgifter, utvecklingsmöjligheter etc. Samhällets faktiska signaler, utifrån vad som sker i samhället, till eleverna om olika utbildningars ”belöningar” går inte att underskatta.

Från Piaget:

- en kravlös miljö, t ex en skola, befördrar ingen utveckling, ty det fordras ingen anpassning till en kravlös omgivning!
- omvänt skapas förutsättningar för kunskapssökande anpassning genom att rubba individens jämvikt och ställa krav! (Utformningen av kraven är en problematik i sig.) T ex skulle denna intressanta, ur ett egoistiskt kunskapstillväxtperspektiv, lilla rapport inte tillkommit utan ett formulerat krav på rapportskrivande!

”Konsekvenser av Freuds, Skinners resp. Piagets teorier på skolmiljön”

Rapport nr 1 (paper #1) av Rolf Lövgren, PPU-40(gy) vid inst. för pedagogik vid Lärarhögskolan i Stockholm läsåret 1996/97

Sammanfattning

Min analys av tre välkända forskares utvecklingspsykologiska teorier, — Freuds, Skinners och Piagets — har tycker jag gett pedagogiskt intressanta konsekvenser. Utifrån min analysmodell med fem pedagogiska parametrar i skolmiljön — *kunskapsrummet*, *vägvisarna*, *elevkamraterna*, *kunskapskulturen* och *kunskapsdörrarna* — har jag gjort dragit följande slutsatser (se tabellen nedan):

- alla forskare betonar vikten av kompetenta och engagerande *vägvisare* och en mångfald av *kunskapsdörrar*
- vikten av att skolan möjliggör individualiserad undervisning och/eller att eleven själv aktivt kan söka kunskap och får göra egna erfarenheter för förståelse av nya begrepp och teorier - baserat på intresse och motivation
- *kunskapsrummets*, *elevkamraternas* och *kunskapskulturens* betydelse betonas av två av tre forskare
- Freuds teori om ÖVERJAGET ger den intressanta slutsatsen att det är viktigt att skolan aktivt informerar om skolans normer och umgängesformer och mål med verksamheten utifrån läroplan och kursplaner — och handlingsplan för att nå målen! —
- mångfald och flexibilitet från skolan sida och eget aktivt handlande från elevens sida är pedagogiska nyckelord

Skolmiljön

Forskare	<i>Kunskapsrummet</i>	<i>Vägvisarna</i>	<i>Elevkamraterna</i>	<i>Kunskapskulturen</i>	<i>Kunskapsdörrarna</i>
Freud		V	E	K	K
Skinner	K	V			K
Piaget	K	V	E	K	K

Pedagogisk parameter som respektive forskare prioriterar

Referenser

Jerlang E. (Ed.) ”Utvecklingspsykologiska teorier”, Liber Utbildning, 2:a uppl., 1966